

Izrael és/vagy Palesztina? I. A kétállamos megoldás ellehetetlenülésének lokális összefüggései¹

*Israel and/or Palestine? Limits of the Two-State Solution I.
The Local Context*

Paragi Beáta – Szalai Máté

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2022.1.4

Összefoglaló: E két részből álló tanulmány célja mindazon belső és külső tényezők áttekintése, amelyek az izraeli–palesztin konfliktust rendezni kívánó kétállamos megoldást hátráltatják, illetve perifériára szorították az utóbbi években. A vizsgált okok nem elkülöníthető magyarázatok, hanem egymással is szorosan összefüggnek, és mind Izrael 1949/1967-es határain belül, mind Palesztina vonatkozásában hatást gyakoroltak a zsidó–palesztin kapcsolatokra. A tanulmány az aktuális tények és események ismertetését, illetve a politikai folyamatok elemzését tűzte ki célul. A végkövetkeztetése szerint miután a „térképnek” tekinthető kétállamos megoldást nemcsak a helyi közvélemény többsége tekinti megvalósíthatatlannak, de az a „tájjal” sincs köszönőviszonyban, annak a diplomáciai támogatása egyrészt hamis reményeket táplál, másrészt tovább mélyíti a zsidó és a palesztin lakosság közötti árkokat.

Kulcsszavak: Izrael, Palesztina, kétállamos megoldás, Ábrahám–megállapodások

Abstract: The purpose of the two-part study is to explore the main internal and external factors hindering the realization of the two-state solution which has served as the official diplomatic response to the Israeli–Palestinian conflict for almost two decades. As argued, the concerned factors are not isolated, rather closely related, and their combination has exerted a long-term influence on the

---

¹ A tanulmány a Tempus Közalapítvány által nyújtott Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj támogatásával készült.

Palestinian–Jewish relations both within Israel and on the future of Palestine. By means of an overview of contemporary events and their political analysis the authors conclude that lacking popular support and being detached from facts on the ground the two-state solution not only feeds false hopes, but also reinforces major rifts between the Jordan river and the Mediterranean Sea.

Keywords: *Israel, Palestine, two-state solution, the Abraham Accords*

Bevezetés

2021 tavaszán az izraeli–palesztin konfliktus ismét domináns szerephez jutott a nemzetközi közvélemény napirendjén.² A legújabb fellángolás közvetlen kiváltó okai között említhető egy évtizedekre visszanyúló kelet-jeruzsálemi „ingatlanvita”, a Kelet-Jeruzsálemben élő palesztinok által hosszú ideje tapasztalt rendőri túlkapások, illetve a nyárra tervezett palesztin választások elhalasztása. A szavazást a ciszjordániai palesztin autonómiát irányító, Mahmúd Abbász vezette, Izraellel együttműködő kormány névleg azért halasztotta el, mert a zsidó állam nem járult hozzá ahhoz, hogy azt Kelet-Jeruzsálem közigazgatási határain belül is megrendezzék. A Gázai övezetet irányító Hamász szerint viszont a döntés inkább azért született, hogy megakadályozzák, hogy az iszlamista szervezet a legutóbbi, 2006-os választásokhoz hasonlóan legyőzze az Abbászhoz kötődő Fatah pártot, és így teret nyerjen Ciszjordániában (másképp a történeti Júdea és Szamária területe, angolul a *West Bank*, azaz a Jordán folyó nyugati partja) is. Ami pedig az ingatlanvitát illeti, az jól szimbolizálja az izraeli–palesztin kapcsolatokra jellemző bonyolult, egymásra rétegződő, egymással is ellentmondásban álló parciális érdekek ütközését is.³

2 A cikk egy rövidebb verziója (Paragi, 2021) tavaly nyáron megjelent a *qubit.hu*-n.

3 Az 1956 óta a Seik Dzsarra negyedben élő palesztin családok kitelepítése nem egyszerűen arról szól, hogy mióta és kinek a tulajdonában állnak az ingatlanok. Egyrészt az ingatlanoknak a zsidó tulajdonba való visszajuttatása Kelet-Jeruzsálem palesztin–arab egységét tovább rombolja – ezúttal belülről –, amit a városnak a ciszjordániai háttországtól elvágott palesztin lakossága érthető módon sérelmez. Másrészt az ingatlanok visszaadásának a jogalapja – nevezetesen, hogy azok az eredeti (zsidó) tulajdonosok távollétében kerültek palesztin használatba – Izrael

Az erőszak nyilvánvaló jelenléte ellenére az izraeli–palesztin relációra váltakozó, de jellemzően alacsony intenzitású, időről időre kiújuló konfliktusként szoktak utalni (Maoz, 2007; Michael, 2007). Miközben a szemben álló felek (Izrael és a palesztinok) kapcsolatát egyértelműen aszimmetrikus erőviszonyok határozzák meg, a tudósítások és a szakmai–tudományos diskurzus gyakran egyenlő felek közötti összecsapásként utal az eseményekre. Annak írták le a 2021 májusában történeteket is: a tudósítások többnyire két, egymástól jól elkülöníthető, többé-kevésbé egyenrangúként bemutatott fél eltérő céljairól, eszközeiről, aszimmetrikus veszteségeiről és halottairól szóltak (*Al Monitor*; 2021). A helyzetet persze bonyolítja, hogy a „palesztin fél” meghatározása nem egyszerű: miközben a palesztin nép egészét megilleti a nemzetközi közösség által 1974-ben elismert önrendelkezési jog,⁴ annak nevében egy terrorszervezetként számon tartott aktor, a Hamász lépett fel. A palesztin társadalmi és politikai élet számos érdek és törésvonal mentén tagolt, ám az önrendelkezéshez való joguk *de facto* aláásását egyértelműen Izraelen kérik számon.

A 2021 májusában kiújult konfliktus láttán a nemzetközi közösség ismét elítélte az erőszak alkalmazását, Izraelnek a Hamász rakétáival szembeni önvédelemhez való jogát hangsúlyozta, illetve kiállt a

---

számára kedvezőtlen jogi precedenst teremtene (Reiter és Lehrs, 2010). Ez utóbbi károsultjai az első arab–izraeli háború (1948) előtt és alatt elhagyott palesztin ingatlanokba beköltöző zsidók, a morális és jogi haszonélvezői pedig azon palesztinok lennének, akiknek a „távollétében” az évtizedek során Izrael kisajátította a tulajdonukat, és akiknek leszármazottai e bírósági döntésre hivatkozva visszakövetelhetnék a saját tulajdonukat (Fischbach, 2003; Kuttab, 2021).

- 4 Jichák Rabin miniszterelnök Izrael nevében a Palesztinai Felszabadítási Szervezetet (PFSZ) ismerte el a palesztin nép hivatalos képviselőjeként, illetve a közlekedési békefolyamattal kapcsolatos 1993-as egyeztetések során tárgyalópartnerként. Az akkor aláírt Elvi nyilatkozat (*Declaration of Principles*) egy öt évre szóló, területileg és funkcionálisan egyaránt korlátozott autonómia (önkormányzatiság) létrehozását tette lehetővé, de nem tartalmazta sem a palesztin nép önrendelkezési jogának (*right to self-determination*) az Izrael részéről történő elismerését (pedig az A polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányának (1966) I. cikke szerint az egyetlen kollektív emberi jog), sem a palesztin állam említését vagy vízióját mint az átmeneti időszak végére elérni kívánt célt (az eredeti dokumentumok elérhetőek: *Economic Cooperation Foundation*, 1993).

palesztinok önrendelkezéshez való joga, vagyis a kétállamos megoldás szükségessége mellett. Miközben a tartós béke részleteinek a kidolgozása elvileg Izraelen és a palesztin népet hivatalosan képviselő Palesztinai Felszabadítási Szervezeten (PFSZ) múlik, a palesztin területek (Gázai övezet, Ciszjordánia, Kelet-Jeruzsálem) három különböző fennhatóság alatt állnak (Hamász, PFSZ/Fatah, Izrael).

A jelen, két részben közölt tanulmány célja a talán a kezdetektől megkérdőjelezhető realitású kétállamos megoldás (El-Hasan, 2010) további ellehetetlenülésének a vizsgálata azon belső (lokális) és külső (regionális, nemzetközi) összefüggések mint magyarázó változók áttekintése révén, amelyek a palesztin állam létrehozásának a kérdését az utóbbi években mintha végleg perifériára szorították volna. Az első tanulmány az olyan lokális összefüggéseket ismerteti, mint az izraeli telepespolitika következményei Ciszjordániában, illetve az izraeli közvélemény jobbratolódása, az izraeli arabként kategorizált lakosság helyzete a zsidó államban, a palesztin politikai megosztottság kérdése, valamint Izrael és a palesztin területek gazdasági összefonódása. A második rész fókuszában azon regionális, illetve külső összefüggések állnak majd, amelyek egyszerre támogatják és ássák alá a kétállamos megoldást: azaz a nemzetközi donorpolitika, az Ábrahám-megállapodások (2020), illetve az azok aláírása mögött húzódó megfontolások, valamint a kétállamos megoldást legfeljebb papíron támogató, egyébként Izrael egyoldalú intézkedéseit követő/toleráló amerikai külpolitika. Mivel az egyes tényezők részletes vizsgálata az adott terjedelmi keretben aligha lehetséges, a célunk inkább annak az érzékeltetése, hogy a kétállamos megoldás a – nemzetközi jogot számos vonatkozásban ignoráló – valóságtól mennyire elrugaszkodott. A második rész végén található konklúzióban utalunk a jelenlegi folyamatok, valamint a nemzetközi közösségnek a kétállami megoldáshoz való ragaszkodása közötti feszültség következményeire, továbbá a konfliktus elhúzódásának a lehetséges alternatíváira.

Zsidó telepések Palesztinában

A már a Római Birodalom időszakában is Palesztinaként jelölt, és az 1948 előtt is e néven ismert brit mandátumterületen napjainkban kb. 14 millióan laknak – a mi Alföldünk felét kitevő területen. Izrael lakossága 9,3 millió fő, közülük mintegy 620 ezren telepesként élnek az 1949-es, illetve az 1967-es határokon túl, vagyis a remélt palesztin állam területi bázisát adó Ciszjordániában, valamint Kelet-Jeruzsálemben⁵ (*B'tselem. The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories*, 2021a). A telepeken élők jogi státusza elég sajátos (Galchinsky, 2004), mivel Izrael – Kelet-Jeruzsálemet, valamint a Szíriától 1967-ben elfoglalt és 1973-ban is megtartott, a Golán-fennsíkron található, zömében drúzok lakta Kuneitra térségét kivéve – *de jure* nem annektálta a területeket. Vagyis míg az izraeli jog területi hatálya nem terjed ki az 1967-ben megszállás alá került Gázai övezetre és Ciszjordániára, ahol az oslói megállapodások értelmében elvileg palesztin autonómiáról beszélhetünk, addig az izraeli törvények személyi hatálya az ún. zöld vonalon túl élő zsidó telepekre is vonatkozik. Ez utóbbi érvényes az izraeli arabokkal szemben diszkriminatívnak tartott nemzetállami törvényre is (Ben-Youssef és Tamari, 2018; Waxman és Peleg, 2020).

Izrael stratégiai megfontolásai, nemzetbiztonsági érdekei, illetve a zsidó telepések személyi biztonságának a garantálása vezetett egyebek mellett annak a *status quó*nak a kialakulásához, amelyre ma már nem egyszerűen megszállásként, hanem apartheidként tekintenek a jogvédő szervezetek. Habár néhány éve még az ENSZ visszaközölgésre kényszerült az ESCWA szerkesztésében megjelent kiadvány miatt (BADIL Resource Center for Palestinian Residency and Refugee Rights, 2017), 2021. januárban előbb az izraeli B'tselem (*B'tselem.*

5 Az izraeli statisztikai hivatal (CBS) 2020-as adatai szerint Júdea és Szamária (vagyis Ciszjordánia, illetve a Nyugati Part) területén 451.700 fő él (izraeli állampolgárként); ez az izraeli lakosság 4,9 százaléka. A CBS által hivatalosan egységes és oszthatatlannak tekintett Jeruzsálemben (amely Kelet-Jeruzsálem izraeli állampolgársággal rendelkező lakosságát is magában foglalja) pedig közel 1,2 millióan (12,7%). Lásd: *CBS, Central Bureau of Statistics*, 2021.

The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories, 2021b), majd áprilisban az emberi jogok nemzetközi védelmével foglalkozó Human Rights Watch (HRW) is közzétette a saját elemzését (HRW, 2021). Bár a következtetések hivatalos, illetve diplomáciai szinten jellemzően nem élveznek támogatást, mindkét szervezet tényekkel támasztja alá, hogy Izrael milyen jogi, pénzügyi eszközök és adminisztratív-tervezési eljárások segítségével alakította ki a fennálló rendszert. A Yesh Din nevű, önkéntesekből álló izraeli emberi jogi szervezet (Sfard, 2020) és a HRW szerint a telepésekkel kapcsolatos izraeli politika és gyakorlat megfelel az 1973-as apartheid elleni nemzetközi egyezményben (*United Nations*, 1948) foglalt, elítélendő cselekedeteknek. A kérdés az emberi jogokkal foglalkozó izraeli jogászok szerint csupán az, hogy a minősítés Izrael egészére vonatkozik, vagy csak a Ciszjordániára kiterjedő jogi-politikai rendszerre érvényes (Sfard, 2020).

Tudományos munkákban, köztük az izraeliekben is, évek óta elfogadott a telepes-gyarmatosítás (*settler-colonialism*, Wolfe, 2006) kifejezés használata, amely inkább a telepesek térhódítását hangsúlyozza a gyarmatosításra többnyire jellemző kizsákmányolással szemben (Salamanca *et al.*, 2012; Lloyd, 2012; Busbridge, 2018; Sabbagh-Khoury, 2021). Ezt politikai alapon sokan kifogásolják, mondván, e minősítések a fára és nem az erdőre koncentrálnak, illetve sokszor nem egyértelmű, hogy Izrael egészére vagy csak a palesztin területek feletti kontrollra vonatkozik-e. Az apartheid jelző használatát elutasítók egyrészt azzal érvelnek, hogy az azt emlegetők figyelmen kívül hagyják, hogy Izraelt a korabeli európai antiszemitizmusra válaszul hozták létre, és sokan máig úgy tekintenek rá, mint végső menedékre. Másrészt arra hivatkoznak, hogy az izraeli zsidóságnak nincs olyan anyaországa, amely a brit és a francia gyarmatbirodalmak esetében létezett – pontosabban Izrael maga felel meg annak. Tény ugyanakkor, hogy palesztin relációban Izrael – Jeruzsálemet kivéve – jogilag sosem definiálta hol is húzódnak határai.⁶ A harmadik ellenérv a kontextus figyelmen

6 A ciszjordániai zsidóságnak még lenne anyaországa (Izrael, az 1949/1967-es határokon belül), de ahogy az apartheid minősítés kapcsán folyó diskurzus is jelzi, egyáltalán nem egyértelmű, hogy Izrael ciszjordániai jelenlétét vagy az egész államot

kívül hagyása: e szerint Ciszjordánia (egész Izrael?) apartheid rendszerként való jellemzéséből kimarad a különféle palesztin szervezetek részéről az izraeli civilekkel szembeni erőszak alkalmazása, illetve azok felelőssége.

Valóban, miután a palesztin autonómiát megteremtő oslói békefolyamat a mindkét oldalon teret nyert szélsőségesek túszává vált (Pundak, 2001), 1995 és 2005 között kb. 150 öngyilkos merényletet követtek el Izrael területén palesztinok (Brym és Araj, 2006). Ez egyértelműen hozzájárult a holokauszt emlékét, illetve az áldozatszerepet elevenen őrző kollektív psziché formálódásához, az 1990-es évek első felében még békepárti izraeli közvélemény jobbratolódásához, végül, az ezredfordulót követően, a béke szükségességéről folytatott diskurzus elhalásához (IVSS, 2020, 35–38. o.). A felsoroltakból vezethető le a telepések, illetve a zsidó felsőbbrendűséget hirdető szervezetek megerősödése (Lentin, 2018), valamint az állam részéről a palesztinok jogi, katonai és egyéb eszközökkel történő elkülönítése, továbbá kollektív büntetésének a gyakorlata (Feldman, 2019). Ez utóbbi békés demonstrációk során is jellemző, mivel Izrael sokszor egyszerűen biztonsági fenyegetéssé redukálja, illetve legitim célpontként kezeli a palesztinok testét, mintegy tagadva a politikai jogaikért való kiállás jogosságát (Erakat, 2019).

Achille Mbembe (2003, 11 és 27. o.) kameruni filozófusnak a szuverenitásra vonatkozó, végtelenül egyszerű definíciójának az elemei – vagyis az annak a meghatározására irányuló képesség, hogy ki élhet és ki nem, ki számít és ki nem, kinek az élete eldobható, kié nem (*the capacity to dictate who may live and who must die; to define who matters and who does not, who is disposable and who is not*) – ugyanakkor egyértelművé teszik, hogy milyen minimális tartalma van a palesztin

---

lehet-e a szóban forgó minősítésekkel illetni (*Continued creeping legal annexation, let alone official annexation of a particular part of the West Bank through legislation that would apply Israeli law and administration there, is an amalgamation of the regimes. This could mean strengthening the argument, which already is being heard, that the crime of Apartheid is not committed only in the West Bank. That the Israeli regime in its entirety is an apartheid regime*) (Sfard, 2020, 57. o.).

autonómiának az izraeli erőfölény árnyékában. De miközben sokan antiszemitizmusnak bélyegzik a Mbembe gondolatmenetéből levezethető kritikákat, izraeli és zsidó holokausztkutatók sokasága állt ki mellette, akik a megengedhető összehasonlítások és a vállalhatatlan összemosások (*permissible comparisons and inadmissible equations*) közötti különbséget hangsúlyozták (Zonscein, 2020).

Az elnevezésektől függetlenül, a probléma lényege az izraeli megszállás normalizálása (Allegra, Handel és Maggor, 2017), vagyis strukturális mélységgel párosuló relatív „láthatatlansága”, amely szükség-szerűen jelenti a palesztin ellenállás láthatatlanságát is (Seidel, 2019). A palesztinoknak az izraeli kontrollal szembeni ellenállása az évtizedek során az életben maradásban testesült meg: a hétköznapiakat próbálták úgy élni, mintha valóban rendelkeznének a saját életük és méltóságuk felett. Ennek velejárója, hogy az önrendelkezésért folytatott küzdelmük, illetve politikai ellenállásuk azon az áron válhat láthatóvá a külső szemlélő számára, ha az erőszakként vagy agresszióként nyilvánul meg. Az erőszak alkalmazása viszont nemcsak Izrael részéről vonja maga után az önvédelemhez való jog hangsúlyozását, illetve a terrorizmus vádját (Seidel, 2019, 62. o.), de az erőszakalkalmazást a nyugati-nemzetközi közösség is következetesen elítéli.

A kérdés itt kezd igazán bonyolódni. A palesztin nép jogait védő nemzetközi jogászok és emberi jogi aktivisták szerint ugyanis Izrael nem hivatkozhat önvédelemre (Gathara, 2021), és a történet nem is két szemben álló fél konfliktusáról⁷ szól. Hanem arról, hogy a zsidó

7 A palesztin kérdés mibenlétének a definiálása kapcsán a témával foglalkozó kutatók felelősségét is egyre többen vitatják, mondván, azt nem lehet anélkül tudományos kutatás tárgyává tenni, hogy a közvetlenül érintettek hangja és véleménye ne jelenne meg a kutatásokban, illetve publikációkban. Leegyszerűsítve, a palesztinok sorsát magukénak érző kutatók (*Palestine & Praxis*, 2021) elvárják a szakmától, hogy a tudományos munkát ne a politikai tértől és kontextustól függetlenül kezelje, és hagyjon fel azzal, hogy egyenlő felek közötti nézetkülönbségekre épülő politikai konfliktusként ábrázolja az izraeli–palesztin kapcsolatokat. Egyrészt egy otthonától, földjétől, történelmétől és jogaitól megfosztott közösségtől nem lehet elvárni, hogy csendben tűrje az igazságtalanságot. Másrészt a palesztin nép egyre kevésbé kíván – akár látható gázai halottak, akár láthatatlan ciszjordániai áldozatok formájában – az izraeli (zsidó) sérülékenység „mellékterméke” lenni, miként sokszor ábrázolják akár a sajtóban, akár tudományos munkákban.

állam létrehozásával a palesztin(ai) identitással bíró helyi lakosság (Khalidi, 2007) elveszítette az otthonát, a történelmét, és szétesett a történelmi Palesztina területén élő arab közösség is. Ezenkívül Izrael évtizedek óta, illetve *de facto* ugyanúgy tagadja a palesztin népnek az önrendelkezéshez való, az ENSZ Közgyűlése által 1974-ben elismert jogát, ahogy az egykori gyarmatbirodalmak is tették a kolóniáikkal, illegitim erőszakkal minősítve az ellenük irányuló lázadásokat. Ezen az oslói békefolyamat sem tudott változtatni, amelynek során Izrael elismerte a PFSZ-t, annak céljait, illetve – a szuverenitáshoz vezető út első állomásaként – a palesztin területeken részleges autonómiát biztosítottak a palesztin nép számára. A békefolyamat kudarca (Pundak, 2001), a ciszjordániai zsidó telep(ülések) léte, illetve a Palesztin Hatóság (PH) intézményi gyengesége (Amundsen, George és Khan, 2004; Tartir és Seidel, 2019; Tartir, Dana és Seidel, 2021) ellenére a kétállamos megoldás elvi és távlati lehetőségét Izrael nem zárja ki, legalábbis a nemzetbiztonságért felelős elit körében ez a megoldás élvez támogatást (Shaver és Ziv, 2019).

Ha nem létezne az Izrael létét meghatározó antiszemitizmus évezredek tapasztalata, a holokauszt emléke, az új antiszemitizmus (Ben-Rafael, Schoeps, Sternberg és Glöckner, 2016, 911–994. o.), illetve a kortárs iszlám antiszemitizmusnak az Európában, a Közel-Keleten, valamint Észak-Afrikában is tetten érhető jelensége (Küntzel, 2018), a globális terror elleni nemzetközi küzdelem, amelynek időről időre a palesztin önrendelkezés ügye is áldozatul esik (Greven, 2019), továbbá a telepekhez fűződő komplex politikai-gazdasági érdekek, itt akár véget is érhetne a gondolatmenet. Ezek tekintetbe vétele nélkül azonban nem lehet megérteni, hogy Izrael miért bátorítja, illetve a nyugati államok miért tolerálják azt a telepes politikát, amely nemcsak az izraeli-palesztin megegyezést nehezíti, de az Izraelen belüli törésvonalakat is mélyíti.

Palesztinok Izraelben

Miközben Ciszjordániában telepések százezreinek a jelenléte akadályozza – egyebek mellett – a palesztin állam létrehozását, az ún. zöld vonalon belül, Izraelben közel kétfélmillióan tudják az arabot anyanyelvüknek. A statisztikákban izraeli arabként jelennek meg, ekként utal rájuk a nemzetközi közvélemény is. Ugyanakkor, amint arra a palesztinok politikai jogaiért küzdők felhívják a figyelmet, a szemantikai különbségtétel az izraeli arabok és a palesztinok között nemcsak azt a tényt feledteti, hogy a felmenőik Izrael függetlenné válását, illetve a palesztin *nakbát* (1948) megelőzően egyetlen politikai közösséget alkottak, de a zöld vonal két oldalán élők aktuális politikai közösségváltását is akadályozza. Hogy ezzel a ténnyel mennyire értenek egyet az izraeli arabok, az összefügg a társadalmi integrációjuk mélységével.

Nem véletlen, hogy 2021. május folyamán Izraelben sokkal fenyegetőbbnek érezték a belső zavargásokat, mint a Hamász rakétáit (Mualem, 2021). Ezt jelezték egyrészt azok a megnyilvánulások is, amelyek arra hívták fel a figyelmet, hogy az állami egészségügyben és a magániskolákban mekkora értéket jelent a zsidók és az arabok közös munkavégzése, másrészt az izraeli arabokkal szembeni, dokumentált rendőri túlkapások, ezres nagyságrendben végrehajtott letartóztatások is (Sphiegel és Breiner, 2021).

Az izraeli arabok jogi státuszát (Kretzmer, 2019) sokkal egyszerűbb megérteni, mint az identitásukra vagy a politikai érdekeikre vonatkozóan bármilyen megállapítást tenni, miután a (palesztin) nemzeti-etnikai és az (izraeli) állampolgári hovatartozásuk két, egymással konfliktusban álló közösséghez köti őket. E versengő hovatartozás (Hadar, 2019) legalább annyira magyarázza az Izraelben 2021 tavaszán látottakat, mint a közösséget megfelelően integrálni képtelen „zsidó és demokratikus állam” ideája (*Adalah*, 2021). A tudat, hogy teljesen esetleges volt, hogy 1947–1949 között mely családok, egyének kerültek a fegyverszüneti vonal egyik és második oldalára, máig hídként funkcionál az izraeli és a palesztin arabok között.

Tény az is, hogy az izraeli arab közösség perifériáján lévők (a munkanélküliek, a családból, illetve az iskolából kieső, héberül töredékesen beszélő fiatalok, a kisebb-nagyobb bűncselekmények elkövetői) nem feltétlenül politikai megfontolásból gyűjtogattak zsinagógát, még ha az 2021 májusában véletlenül egybeesett is a Hamász rakétaival. A társadalmi csoportokon (vallási közösségen, családon) belüli elidegenedés (Sulimani–Aidan, 2020) és a hatalmat megtestesítő rendőrséggel szembeni engedetlenség is magyarázó tényező, különösen az arab fiatalok körében (Hasisi, 2015). A problémakör összefügg az illegális fegyverek tömeges jelenlétével is, amelynek a nagyságrendje egy tavalyi Knesszet-jelentés szerint 400 ezer körül alakul (Ari Gross, 2021), ráadásul évek óta olyan problémát jelent bizonyos arab közösségekben, amelyre az izraeli rendőrség mindeddig ugyanúgy nem tudott megfelelő megoldást találni, ahogy az oktatáspolitikai sem a fiatalok integrálására.

A dolgot tovább cifrázta, hogy a demonstrációk, illetve a káosz kezelésére képtelen rendőrség árnyékában – az izraeli fegyvertartási jogszabályok következtében – számos civilnek, illetve telepésnek is van fegyvertartási engedélye. Ez egyes szélsőséges, a zsidó felsőbbrendűséget hirdető, palesztinellenes vallási vezetők, illetve szervezetek (pl. Lehava, La Familia) hallgatólagos vagy tényleges jóváhagyása miatt önbíráskodással (Gazit, 2019), sőt egy ideje a „halál az arabokra” retorikával párosult. A különféle akcióik nemcsak a „rossz helyen lévő” ciszjordániai palesztinok életét nehezítik,⁸ de sokan az ő számlájukra írják a vegyes lakosú izraeli városokban évek óta gerjesztett indulatokat is. Míg a többség szerint a rendőrség tehetetlen, Amira Haas, a *Haaretz* veterán újságírója inkább az erőszak-monopólium privatizációjaként értelmezte az állam és az önbíráskodó (*vigilante*) szerveződések közötti „munkamegosztást” (Hass, 2021). Tény, hogy vannak kisebb-nagyobb szigetek mind az izraeli arab közösség, mind a zsidó telepések körében, ahol a jog uralma nem maradéktalanul érvényesül.

---

8 Különösen azok a palesztin települések, közösségek vannak veszélyben, amelyeket Izrael nem ismer el állandókként, illetve két vagy több zsidó telep közé ékelődve akadályozzák azok összenövését, például Hebron környékén (Abraham 2021).

Palesztin Hatóság: politikai megosztottság

Ha az önrendelkezés megteremtése, illetve az állam létrehozása még fontos bármely szereplőnek, akkor az a palesztin nép. Mivel Izrael nem annektálta a palesztin területeket, azok irányítása a Hamász (Gázai övezet) és a Palesztin Hatóság (Ciszjordánia) között oszlik meg. A palesztin nép egészét, tehát a leendő állam alapjának a területén kívül élők, vagyis a palesztin menekültek ügyét a PFSZ jogosult képviselni, ám az ellenőrzési köre 2006 óta nem terjed ki a Gázai övezetre (és Ciszjordániára is csak részlegesen).

A palesztin belpolitika részletes ismertetésére a jelen tanulmányban nincs módunk (de lásd: Amudsen, George és Khan, 2004; Parsons, 2005; Farsoun, 2018), ám megkerülhetetlen a kérdés, hogy mit jelent a kétállamos megoldás szempontjából, hogy a formálisan máig érvényben lévő oslói megállapodások szerint egységes és oszthatatlan palesztin területek⁹ valójában két fő, egymással versengő, belső törésvonalak mentén is tagolt politikai aktor ellenőrzése alatt állnak. A második (és egyben utolsó) palesztin törvényhozási választások (2006), valamint a Hamász gázai hatalomátvétele (2007) óta az Izrael által tárgyalópartnernek elismert PFSZ/Fatah hatalma lényegében Ciszjordánia nagyobb városaira terjed ki, főleg annak köszönhetően, hogy a Palesztin Nemzeti Hatóság (PNH) tisztviselőinek, közalkalmazottainak és biztonsági erőinek a személyi állománya nagy átfedésben van a PFSZ/Fatah tagjaival, illetve szimpatizánsaival.

A palesztin területek politikai tekintetben vett kettészakadásának számtalan gyakorlati következménye van, amelyek mind aláássák a palesztin fél nemzetközi legitimitációját, mozgásterét, valamint az esetleges tárgyalási pozícióját (Turner, 2011, 4. o.). Egyrészt Ciszjordánia és a Gázai övezet irányításának a különválásával és a választások ellehetetlenülésével a végrehajtó hatalom és a biztonsági erők elszámoltathatósága szinte lehetetlenné vált, ami tovább mélyíti a társadalom és az elitek közötti szakadékot. Másrészt a gyakorlatban a Palesztin

9 Az 1993-as Elvi nyilatkozat (lásd a 2. lábjegyzetet) IV. cikke szerint: *the two sides view the West Bank and the Gaza Strip as a single territorial unit, whose integrity will be preserved during the interim period.*

Hatóság intézményének az (egyébként is kérdéses) „állami jellegét” is gyengíti a belső megosztottság. Harmadrészt az az érv, hogy a palesztin oldalon „nincs partner”, olyan kártya Izrael kezében a második intifáda, illetve Jasszer Arafat utolsó évei óta (vagyis közel két évtizede), amellyel szemben sem a palesztin fél, sem a regionális aktorok, sem a nemzetközi donorközösség nem tudott ellenérvet találni.

Ráadásul – a természetes politikai logikából következően – a palesztin elitek számára az Izraellel való szembenállás mellett a rivális frakció elleni küzdelem is megjelenik célként, akár az előbbi rovására. A palesztinközi politikai versengés következtében nemcsak az érthető, hogy a Hamász és a Fatah követelései miben egyeznek és miben térnek el egymástól (Shikaki, 2019, 2–3. o.), hanem az is, hogy miért éri meg nekik adott esetekben a megosztottság fenntartása, valamint az Izraellel való párhuzamos koordináció (Shikaki, 2019, 4–5. o.), még akkor is, ha az ilyen lépések aláássák a kétállami megoldást.

A Fatah és a Hamász közötti kiegyezést nem csupán a palesztin belpolitikai folyamatok nehezítik, de regionális tendenciák is (Szalai, 2018). A két palesztin elit eltérő regionális szereplőkhöz kötődik (lásd a következő részt), így a köztük lévő kiegyezéshez szükség van a térségbeli támogatók érdekeinek az ideális együttállására is. Annak hiányában ugyanis nem hoz számukra hasznot a mélyebb együttműködés kiépítése, hiszen könnyen veszíthetnek a pénzügyi és a politikai támogatásukból.

Ezek a szempontok azt is megkérdőjelezzik, hogy a Fatahra és a Hamászra mennyiben tekinthetünk olyan autonóm entitásokként, amelyek szuverénként felelősséget tudnának vállalni a döntéseikért és a cselekedeteikért, továbbá azok következményeiért. Ha visszautalunk a korábban hivatkozott valóságra, amelynek egyaránt része az – egyre tágabb körben apartheidként értelmezett – izraeli kontroll Ciszjordániában (lásd a „Zsidó telepések Palesztinában” című részt), a gázai blokád (Feldman, 2015), illetve a nemzetközi (donor)közösség ellentmondásos szerepe – amely nemcsak a kétállamos megoldás ideáját tartja életben, de lényegében az izraeli megszállást is finanszírozza (Tartir és Seidel, 2019; lásd a következő részt) –, akkor jól látható,

menyire minimális tere van a külső befolyástól mentes, pragmatikus palesztin politizálásnak. A reménytelenség tükrében érthető, hogy miért az egyéni, parciális, sokszor gazdasági-üzleti érdekek (Tartir, Dana és Seidel, 2021) azok, amelyek felülírják az olyan politikai, illetve emberi jogi követeléseket, mint az önrendelkezéshez való jog.

Gazdasági összefüggések

Jelzésértékű, hogy annak idején, amikor az ENSZ Közgyűlése elfogadta a felosztási tervként (*partition plan*) ismertté vált (1947/181. számú) határozatát, az a két állam közötti gazdasági és monetáris uniót vizionált. Az 1967-es háború és a palesztin területek megszállása lényegében realizálta e víziót, az izraeli gazdaság és a palesztin területek közötti gazdasági és pénzügyi kapcsolatokat pedig az oslói megállapodások részeként aláírt párizsi protokoll (1994) kodifikálta. Bár a megállapodás a jellegében inkább technikai, és a célja a munkavállalási engedélyek, a kereskedelmi kapcsolatok, a monopóliumok, a monetáris unió, illetve a fiskális összefüggések szabályozása (Kleiman 1994; Elmusa és El-Jaafari, 1994), sokan abban látják megtestesülni Izraelnek a palesztin területek felett gyakorolt fizikai kontrollját, mivel a zsidó állam az abban foglaltakra történő hivatkozással tudja korlátozni, adott esetben leállítani az áruk és személyek (munakerő) mozgását, lényegében egyik pillanatról a másikra (*United Nations*, 2007; Dana 2021)

A megszállásnak és a telepéspolitikának nyilvánvaló hatása van a palesztin gazdaságra, illetve annak fejlődésére, és olyan összefüggéseket foglal magában, mint az 1990-es években problémát okozó monopóliumok kérdéskörének (Nasr 2004) az öröksége, illetve az árnyékgazdaság, a csempészet, valamint a nem rögzített kereskedelem léte, amelyek egyike sem független az izraeli engedélyekhez való hozzájutás politikai gazdaságtanától sem (Habbas, 2021).

Az Izraelben munkavállalási engedéllyel rendelkező, vagy illegálisan dolgozó palesztinok, sok esetben jobban keresnek, mintha ugyanazt a munkát palesztin területeken, palesztin munkáltatónál végeznék

(Paz-Fuchs és Ronen, 2017). Ugyanakkor a ciszjordániai zsidó telepeken, Izraelben és a ciszjordániai tájat alakító izraeli infrastruktúrális beruházásokon dolgozó palesztinok egyéni, a létfenntartáshoz fűződő érdekei egyszerűen aláássák a palesztin önrendelkezés ügyét (Farsakh, 2005).

A további összefüggések között említhető a Gázai övezet és Egyiptom határa alatt húzódó alagutakra épülő gazdaság (Pelham, 2012; Chiniara Charrett, 2021), az olyan természeti erőforrások feletti adminisztratív-jogi, illetve *de facto* izraeli kontroll, mint a föld és a szűkösen rendelkezésre álló vízkészletek (Al-Shalalfeh, Napier és Scandrett, 2018; Banai, 2021), valamint a Palesztin Hatóság kiszolgáltatott költségvetési helyzete (Iqtait, 2021). Tény ugyanakkor, hogy a PH vezetése, továbbá a PFSZ és a Fatah elitje és holdudvara – illetve a maga módján a gázai Hamász – nemcsak az Izraellel fenntartott jó viszonyban, a biztonsági együttműködés fenntartásában, valamint a globális gazdaságba való bekapcsolódásban érdekelt, hanem – a belső legitimitása megőrzése érdekében – jelentős anyagi forrásokkal támogatja az izraeli intézkedések áldozatait is. A politikai alapon bebörtönözöttek, az izraeli érdekeltségek ellen merényletet elkövetők családjai rendszeres havi jövedelemben részesülnek (Keir, 2021), ami az izraeli értelmezés szerint kifizetődővé teszi a palesztin erőszakalkalmazást. Az is tény azonban, hogy az érintett családokat sújtó izraeli kollektív büntetések (pl. házrombolások) következményei egyszerűen nem „kompenzálhatóak”, illetve az izraeli elrettentő intézkedések maguk is további erőszakot generálhatnak (Telhami, 2020).

Végül, de nem utolsósorban, maga a megszállás/telepes-gyarmatosítás/apartheid is olyan jelenség, amelynek megvan a maga gazdasági logikája, és a telepespolitika kimondott és kimondatlan céljain túl hozzájárul a *status quo* fenntartásához (Hever, 2021). Példaként említhető, hogy az izraeli ingatlanárak a társadalmi rétegek széles körei számára elérhetetlenek – szemben a nagyobb ciszjordániai zsidó telepekkel, így az odaköltözés lényegében normalizálja a megszállást (*de facto* annexiót) (Allegra *et al.*, 2017).

Ezek a dióhéjban összefoglalt gazdasági összefüggések csak gyarapítják azon tényezők sorát, amelyek a kétállamos megoldást neheztelik, illetve egy bármiféle palesztin állam önállóságát és szuverenitását aláaknázzák gazdasági-pénzügyi értelemben is. További figyelmet érdemel még a Covid-járvány és a korlátozások következtében felgyorsuló digitalizáció problémaköre. E részben különálló, részben összefüggő két jelenség minden más tényezőnél jobban érzékelteti, hogy milyen relevanciája is van a pusztán fizikai területre épülő szuverenitásnak a 21. században.

Digitalizáció és Covid-járvány

Az erőszak fellobbanásához – különösen Izrael vegyes lakosságú településein – komoly mértékben járult hozzá a Covid-járvány két következménye: a bezártság és a kapcsolattartásnak a digitális térbe szorulása. Bár az izraeli oltási program hatékonyságának a csodájára járnak, a lakosság – több hullámban – hosszú hetekre volt bezárva. A kijárási korlátozások akkor is páratlanul szigorúaknak számítanak, ha bizonyos közösségek esetén nem lehetett az intézkedéseket betartatni. Ahhoz, hogy megértsük a 2021. májusi eseményeket, illetve a kétállamos megoldás népszerűségének gyengülését előidéző problémakört, szükséges röviden utalni azokra a technológiai változásokra, amelyek az online teret az utóbbi években jellemzik.

A digitális média hatása kapcsán figyelmet érdemel, hogy a *social media* (Facebook, Youtube, Instagram, Twitter) olyan kommunikációs eszköz lett az izraeli-palesztin konfliktus vonatkozásában is, amellyel lehetővé válik a közvélemény megnyerése, manipulálása, befolyásolása is. Számos, az eseményeket kommentáló tudósító kiemelte, hogy a fiatalok – legyenek kelet-jeruzsálemi palesztinok vagy zsidó telepesek – inkább a Whatsapppon és a Signalon (Masharwa és Andrews, 2021), illetve a TikTokon szerveződtek (Friedman, 2021), minthogy a politikai pártok kimondott vagy kimondatlan programjához igazodtak volna. Ezzel együtt járt, hogy jellemzően nem a szerkesztett hírek olvasása révén jutottak információhoz, hanem privát csatornákon

keresztül, így azok sokszor nemcsak tévesnek bizonyultak, de hozzájárultak az erőszak eskalációjához is (Frenkel, 2021).

Az szintén tény, hogy a különféle szolgáltatók a Covid-járványtól függetlenül számos kritikát kapnak (Nazzal, 2020). Egyrészt a tartalomkezelési, illetve a gyűlöletbeszédre vonatkozó moderálási gyakorlatuk Izraelnek kedvez, másrészt a palesztinok küzdelmeit szelektíven, a tartalmat akár algoritmusok segítségével manipulálva mutatják be (Biddle, 2021). Mindez, persze, egy tágabb problémakör része, amelyet digitális megszállás (Tawil-Souri, 2012, „okos gyarmatosítás” (Kensicki, 2019), illetve digitális apartheid (Zahzah, 2021) néven emlegetnek. Ennek sarkalatos eleme, hogy Izrael az ellenőrzése alatt tartja a palesztin telekommunikációs infrastruktúrát is, s ezzel lehetővé válik számára a palesztinok kommunikációjának a megfigyelése, manipulálása, adott esetben blokkolása is.¹⁰

A szociális izoláció és az online térbe szorult szociális érintkezés különösen súlyosan érintette az alacsony jövedelmű szekuláris családokat és a marginalizált fiatalokat (Jaffe-Hoffman, 2021). Egy izraeli civil szervezet, az ELEM felmérése szerint a zsidó és az arab fiatalok harmada képtelen megküzdeni a mindennapi élet kihívásaival. Az utóbbi egy évben a drog- és az alkoholfogyasztás megháromszorozódott a köreikben (*The Jerusalem Post*, 2021), a depresszió és a szorongás tüneteivel jelentkezők száma a négyszeresére nőtt, az iskolán kívüli erőszak pedig az ötszörösére (Winer, 2020).

Ennek tükrében, illetve a vandalizmusról és a lincselésekről tavaly májusban készült, a social medián keresztül terjedő felvételek alapján a történeteknek az izraeli-palesztin politikai szembenállásra redukálása abban a tekintetben mindenképpen leegyszerűsítés, hogy az Izraelen belül tapasztalható erőszakot önmagában a palesztinkérdés megoldatlansága nem magyarázza. Az izraeli elemzők – a legitim politikai követelések és tüntetések mellett – inkább zsidó és arab hulligánokról és bűnözőkről beszéltek, legalábbis az izraeli városokban kialakult káosz magyarázataként. Szerintük azok nem reprezentálták

---

¹⁰ A palesztinok digitális jogainak a helyzete, illetve azok sérülése kapcsán lásd az izraeli Tamleh riportjait (*Association for Progressive Communications*, 2020).

sem a többségi társadalmi csoportokat, sem a palesztinok politikai ügyét, egyszerűen törvényen felül állóknak érezték magukat.

Összefoglalás

A két részből álló tanulmányunk célja az izraeli–palesztin kérdés, pontosabban a kétállamos megoldás útjában álló akadályok áttekintése, mindazon belső és külső tényezők tömör vizsgálata, amelyek annak ellehetetlenüléséhez az utóbbi években hozzájárultak. A palesztin állam létrehozása az elmúlt időszakban annak ellenére is perifériára szorult, hogy a nemzetközi közösség továbbra is egyetért annak szükségességében.

A kétállamos megoldás támogatottsága a lakosság körében is jelentősen visszaesett az utóbbi másfél–két évtizedben. Közvéleménykutatási adatok szerint 2020 elején az izraeli (zsidó és arab) lakosság 48 százaléka ellenezte, 41 százaléka pedig támogatta azt (Hermann és Anabi, 2020). A palesztin területeken élőknek viszont csupán 38 százaléka van mellette, míg 58 százaléka ellene. A megoldás életképességét a megkérdezettek 61 százaléka a zsidó telepekkel magyarázza (*Palestinian Center for Policy and Survey Research*, 2021, 6. o.). Elismerve, hogy a helyi társadalmak, illetve egyes politikai csoportok komplexebb magyarázattal is szolgálnának arra a kérdésre, hogy miért (nem) támogatják a kétállamos megoldást, e tanulmány első részében négy olyan belső összefüggésre koncentráltunk, amelyek hozzájárultak annak ellehetetlenüléséhez.

Az első, hogy a zsidó telepek, illetve telepések ciszjordániai – látható és láthatatlan – jelenléte annyira intenzív, hogy összefüggő palesztin államról nemcsak a Gázai övezet és Ciszjordánia, de az utóbbi és Kelet-Jeruzsálem között, illetve Ciszjordánián belül sem beszélhetünk. A nagyobb palesztin városok szigetként ékelődnek a Ciszjordánia területének mindegy 60 százalékát jelentő azon területek közé, amelyeket Izrael tart az ellenőrzése alatt. A kialakult helyzet (*facts on the ground*) a legkevésbé sem kedvez a kétállamos megoldásnak. Másrészt Izrael palesztin–arab lakossága erősen megosztott: miközben

egy részüket a társadalmi integrációjuk abban teszi érdekeltté, hogy Izraelhez tartozzanak, mások (különösen az iskolából és munkaerőpiacról kimaradók) számára a valahová tartozás politikai értelemben nem is feltétlenül merül fel kérdésként. Érdekes fejlemény, hogy miközben Izrael abban érdekelt, hogy az izraeli és a palesztin területeken élő palesztinok közös identitása minél gyengébb legyen, regionális külkapcsolatainak arab államokkal való normalizálása precedens nélküli (az Ábrahám-megállapodások kapcsán lásd a 2. részt, illetve Csicsmann és Paragi 2022). A helyzetet tovább bonyolítja a palesztin belpolitikai megosztottság, amelynek a leglátványosabb eleme a Gázai övezetben regnáló Hamász és a Ciszjordániára korlátozódó Palesztin Hatóságot irányító Fatah közötti versengés, amely sajátos közös érdekekben nyilvánul meg: az Izraellel fenntartott gazdasági, kereskedelmi és pénzügyi kapcsolatokban.

A belső összefüggések azonban sosem önmagunkban léteznek, hanem szoros kölcsönhatásban vannak a regionális és a nemzetközi folyamatokkal és eseményekkel. A tanulmány második részében ez utóbbiak közül három ellentmondásos összefüggést vizsgálunk meg közelebbről. Egyrészt, hogy a névleg a kétállamos megoldást támogató nemzetközi közösség donorpolitikája és segélyezési gyakorlata miért képezi annak az akadályát; másrészt az Ábrahám-megállapodások jelentőségét, amennyiben azok Izrael és az azokat aláíró arab államok szerint hozzájárulnak a stabilitáshoz, miközben a palesztinok szerint aláássák a kétállamos megoldást; harmadrészt a felek számára oly fontos amerikai külpolitika releváns komponenseit.

Irodalomjegyzék

- Abraham, Yuval (2021). Scenes from a Suktot Pogrom. *+972Magazine*. A letöltés ideje: 2021. szeptember 29. <https://www.972mag.com/settler-violence-suktot-pogrom/>.
- Adalah (2021). Adalah's Discriminatory Laws Database. A letöltés ideje: 2021. július 15. <https://www.adalah.org/en/content/view/7771>.

- Allegra, Marco, Handel, Ariel és Maggor, Erez (szerk.) (2017). *Normalizing Occupation: The Politics of Everyday Life in the West Bank Settlements*. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Al-Monitor* (2020). Arab League Refuses to Back Palestinians in Rebuke of Israel–UAE Deal. A letöltés ideje: 2021. július 15. <https://www.al-monitor.com/originals/2020/09/arab-league-palestinian-uae-israel-normalization-condemn.html>.
- Al-Monitor* (2021). The Heavy Toll of Israel– Hamas War, by the Numbers. A letöltés ideje: 2021. július 15. <https://www.al-monitor.com/originals/2021/05/heavy-toll-israel-hamas-war-numbers#ixzz6yzSIqPwB>.
- al-Shalalfeh, Zayneb, Napier, Fiona és Scandrett, Eurig (2018). Water Nakba in Palestine: Sustainable Development Goal 6 Versus Israeli Hydro-Hegemony. *Local Environment*, 23(1), 117–124.
- Amundsen, Inge, George, Giacaman és Khan, Mushtaq Husain (szerk.) (2004). *State Formation in Palestine. Viability and Governance During a Social Transformation*. London: Routledge.
- Ari Gross, Judah (2021). IDF: Soldier Whose Gun Was Stolen Put up a Fight, Is Cleared of Wrongdoing. *The Times of Israel*. A letöltés ideje: 2021. július 15. <https://www.timesofisrael.com/idf-soldier-whose-gun-was-stolen-put-up-a-fight-is-cleared-of-wrongdoing/>.
- Association for Progressive Communications* (2020). 7amleh – The Arab Center for Social Media Advancement. A letöltés ideje: 2022. február 21. <https://www.apc.org/en/member/7amleh-arab-center-social-media-advancement>.
- B'tselem. The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories* (2021a). Settlements. A letöltés ideje: 2021. július 15. <https://www.btselem.org/topic/settlements>.
- B'tselem. The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories* (2021b). A Regime of Jewish Supremacy from the Jordan River to the Mediterranean Sea: This Is Apartheid. A letöltés ideje: 2021. július 15. https://www.btselem.org/publications/fulltext/202101_this_is_apartheid.
- BADIL Resource Center for Palestinian Residency and Refugee Rights* (2017). Withdrawing ESCAW Report Is Complicity: Rima Khalaf, Richard Falk and Virginia Tilley and the New Approach to End

- Occupation. A letöltés ideje: 2021. július 15. <https://reliefweb.int/report/occupied-palestinian-territory/phroc-position-paper-withdrawing-escaw-report-complicity-rima>.
- Banai, Daphe (2021). The Brutality of Denying Water to the Palestinians in the South Hebron Hills. *+972Magazine*, A letöltés ideje: 2021. szeptember 29. <https://www.972mag.com/water-apartheid-south-hebron-hills/>.
- Ben-Rafael, Eliezer, Schoeps, Julius H., Sternberg, Yitzhak és Glöckner, Olaf (szerk.) (2016). *Handbook of Israel. Major Debates*. Vol 2. XI. Criticism of Israel – A Kind of Antisemitism? Berlin: DeGruyter.
- Ben-Youssef, Nadia és Tamari, Sandra Samaan (2018). Enshrining Discrimination: Israel's Nation-State Law. *Journal of Palestine Studies*, 48(1), 73–87.
- Biddle, Sam (2021). Facebook's Secret Rules About the Word "Zionist" Impede Criticism of Israel. *The Intercept*. A letöltés ideje: 2021. május 14. <https://theintercept.com/2021/05/14/facebook-israel-zionist-moderation/>.
- Brookings (2020). Palestine and the Arab World: A Relationship Crisis? A letöltés ideje: 2021. július 15. <https://www.brookings.edu/events/palestine-and-the-arab-world-a-relationship-in-crisis/>.
- Brym, Robert J. és Araj, Bader (2006). Suicide Bombing as Strategy and Interaction: The Case of the Second Intifada. *Social Forces*, 84(4), 1969–1986.
- Busbridge Rachel (2018). Israel–Palestine and the Settler Colonial 'Turn': from Interpretation to Decolonization. *Theory, Culture & Society*, 35(1), 91–115.
- CBS, *Central Bureau of Statistics* (2021). Population, by District, Sub-District and Religion. A letöltés ideje: 2022. február 16. https://www.cbs.gov.il/he/publications/doclib/2021/2.shnatonpopulation/st02_15x.pdf.
- CERD (2021). Decision on the Admissibility of the Inter-State Communication Submitted by the State of Palestine Against Israel. A letöltés ideje: 2021. július 15. https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CERD/Shared%20Documents/1_Global/CERD_C_103_R-6_9416_E.pdf.
- Chiniara Charrett, Catherine (2021). Gaza, Palestine, and the Political Economies of Indigenous (Non)-Futures. In Alaa Tartir, Tariq Dana és Timothy Seidel (szerk.), (2021). *Political Economy of Palestine. Critical, Interdisciplinary, and Decolonial Perspectives* (197–122. o.).
- Csicsmann, László és Paragi Beáta (2022). Egy még újabb Közel-Kelet? Az Ábrahám-megállapodások háttere és regionális összefüggései. In Csicsmann László és Kemenszky Ágnes (szerk.), *A nemzetközi rendszer*

- alakváltozásai a 21. század elején: tanulmányok Rostoványi Zsolt 70. születésnapja alkalmából.* Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem, (35–54. o.).
- Dana, Tariq (2021). Dominate and Pacify: Contextualizing the Political Economy of the Occupied Palestinian Territories Since 1967. In Alaa Tartir, Tariq Dana és Timothy Seidel (szerk.), *Political Economy of Palestine. Critical, Interdisciplinary, and Decolonial Perspectives* (25–47. o.). *Economic Cooperation Foundation* (1993). Declaration of Principles (Oslo I, 1993). A letöltés ideje: 2022. február 16. <https://ecf.org.il/issues/issue/184>.
- El-Hasan, Hassan Afif (2010). *Israel or Palestine? Is the Two-State Solution Already Dead? A Political and Military History of the Palestinian–Israeli Conflict*. New York, NY: Algora Publishing.
- Elmusa, Sharif S. és El-Jaafari, Mahmoud (1995). Power and Trade: The Israeli–Palestinian Economic Protocol. *Journal of Palestinian Studies*, 24(2), 14–32.
- Erakat, Noura (2019). The Sovereign Right to Kill: A Critical Appraisal of Israel’s Shoot-to-Kill Policy in Gaza. *International Criminal Law Review*, 19(5), 783–781.
- Farsakh, Leila (2005). *Palestinian Labour Migration to Israel. Labour, Land and Occupation*. London: Routledge.
- Farsoun, Samih K. (2018). *Palestine and the Palestinians: A Social and Political History*. London: Routledge.
- Feldman, Ilana (2015). Gaza as an Open–Air Prison. *Middle East Report* 275. A letöltés ideje: 2021. július 15. <https://merip.org/2015/06/gaza-as-an-open-air-prison/>.
- Feldman, Ilana (2019). Elimination Politics: Punishment and Imprisonment in Palestine. *Public Culture*, 31(3), 563–580.
- Fischbach, Michael R. (2003). *Records of Dispossession. Palestinian Refugee Property and the Arab–Israeli Conflict*. New York, NY: Columbia University Press.
- Frenkel, Sheera (2021). Lies on Social Media Inflammate Israeli–Palestinian Conflict. *The New York Times*. A letöltés ideje: 2021. május 14. <https://www.nytimes.com/2021/05/14/technology/israel-palestine-misinformation-lies-social-media.html>.
- Friedman, Thomas (2021). Israelis, Palestinians and Their Neighbors Worry: Is This the Big One? *The New York Times*. A letöltés ideje: 2021. május 11. <https://www.nytimes.com/2021/05/11/opinion/jerusalem-rockets-israel.html>.

- Galchinsky, Michael (2004). The Jewish Settlements in the West Bank: International Law and Israeli Jurisprudence. *Israel Studies*, 9(3), 115–136.
- Gathara, Patrick (2021). The Fallacy of the Colonial 'Right to Self-Defence'. *Al-Jazeera*. A letöltés ideje: 2021. július 15. <https://www.aljazeera.com/opinions/2021/5/16/the-fallacy-of-the-colonial-right-to-defence>.
- Gazit, Nir (2019). Jewish Vigilantism in the West Bank. In Tore Bjørgo és Miroslav Mareš (szerk.), *Vigilantism Against Migrants and Minorities* (43–54. o.).
- Greven, Jeannette (2019). U.S. Security Coordination and the “Global War on Terror”. *Journal of Palestine Studies*, 49(1), 25–46.
- Habbas, Walid (2021). The West Bank-Israel Economic Integration: Palestinian Interaction with the Israeli Border and Permit Regimes. In Alaa Tartir, Tariq Dana és Timothy Seidel (szerk.), *Political Economy of Palestine. Critical, Interdisciplinary, and Decolonial Perspectives* (111–134. o.).
- Hadar Maya (2019). Renegotiating Israeli Identities, Collective Victimhood and Social Exclusion of Arab Israelis in a Changing Social Reality. *Psychology and Developing Societies*, 31(1), 7–30.
- Haniye, Adam (2016). Development as Development as Struggle: Confronting the Reality of Power in Palestine. *Journal of Palestine Studies*, 44(4), 33–47.
- Hasisi, Badi (2015). Police, Politics and Culture in a Deeply Divided Society. In Tal Jonathan-Zamir, David Weisburd és Badi Hasisi (szerk.), *Policing in Israel. Studying Crime Control, Community, and Counterterrorism* (87–106. o.).
- Hass, Amira (2021). The Privatization of Violence. Right-wing Jerusalem Thugs are an Arm of the State. *The Haaretz*. A letöltés ideje: 2021. július 15. <https://www.haaretz.com/opinion/premium-the-privatization-of-violence-right-wing-jerusalem-thugs-are-an-arm-of-the-state-1.9747116>.
- Hermann, Tamar és Anabi, Or (2020). Majority of Israelis Think that Israel Is Prepared for War. *The Israel Democracy Institute*. A letöltés ideje: 2022. február 21. <https://en.idi.org.il/articles/29546>.
- Hever, Shir (2021). Toward a Political Economy of Apartheid and Inequality in Israel/Palestine. In Alaa Tartir, Tariq Dana és Timothy Seidel (szerk.), *Political Economy of Palestine. Critical, Interdisciplinary, and Decolonial Perspectives* (177–194. o.).

- Human Rights Watch Report* (2021). A Threshold Crossed. Israeli Authorities and the Crimes of Apartheid and Persecution. A letöltés ideje: 2021. július 15. https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2021/04/israel_palestine0421_web_0.pdf.
- ICC (2021). ICC Pre-Trial Chamber I Issues Its Decision on the Prosecutor's Request Related to Territorial Jurisdiction over Palestine. A letöltés ideje: 2021. július 15. <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=pr1566>.
- INSS (2020). National Security Index 2019–2020. A letöltés ideje: 2021. július 15. <https://www.inss.org.il/national-security-index/>.
- Iqtait, Anas (2021). The Palestinian Authority Political Economy: The Architecture of Fiscal Control. In Alaa Tartir, Tariq Dana és Timothy Seidel (szerk.), *Political Economy of Palestine. Critical, Interdisciplinary, and Decolonial Perspectives* (249–270. o.).
- Jaffe–Hoffman, Mayaan (2021). COVID-19 Pandemic Caused 'Mental Crisis' Among Israeli Youth. *The Jerusalem Post*. A letöltés ideje: 2021. április 15. <https://www.jpost.com/health-science/covid-19-pandemic-caused-mental-crisis-among-israeli-youth-665249>.
- Kensicki, Anna (2019). Smart Colonialism and Digital Divestment: A Case Study. *Journal of Palestine Studies* 48(2), 7–25.
- Keir, Hallaamal (2021). Palestinian Prisoner Payments. *Carnegie Endowment for Peace*. A letöltés ideje: 2021. szeptember 15. <https://carnegieendowment.org/specialprojects/breakingtheisraelipalestinestatusquo/payments>.
- Khalidi, Raja (2016). Twenty-First Century Palestinian Development Studies. *Journal of Palestine Studies*, 44(4), 7–31.
- Khalidi, Raja és Samour, Sobhi (2011). Neoliberalism as Liberation: The Statehood Program and the Remaking of the Palestinian National Movement. *Journal of Palestine Studies*, 40(2), 6–25.
- Khalidi, Rashid (2007). *Palestinian Identity. The Construction of a Modern National Consciousness*. New York, NY: Columbia University Press.
- Kleiman, Ephraim (1994). The Economic Provisions of the Agreement Between Israel and the PLO. *Israeli Law Review*, 28, 347–373.
- Kreztmer, David (2019). *The Legal Status of The Arabs In Israel*. London: Routledge.
- Kuttab, Jonathan (2021). Israel's Screen of Legality Behind the Sheikh Jarrah Dispossession. *Arab Center Washington*. A letöltés ideje: 2021. július 25. http://arabcenterdc.org/policy_analyses/israels-screen-of-legality-behind-the-sheikh-jarrah-dispossession/.

- Küntzel, Matthias (2018). Islamic Antisemitism: Its Genesis, Meaning, and Effects. *Antisemitism Studies*, 2(2), 235–253.
- Lentin, Ronit (2018). *Traces of Racial Exception. Racializing Israeli Settler Colonialism*. London: Bloomsbury.
- Lloyd, David (2012). Settler Colonialism and the State of Exception: The Example of Palestine/Israel. *Settler Colonial Studies*, 2(1), 59–80.
- Maoz, Ze'ev (2007). Evaluating Israel's Strategy of Low-Intensity Warfare, 1949–2006. *Security Studies*, 16(3), 319–349.
- Masharwa, Lubna és Andrews, Frank (2021). Far-Right Israeli Groups Plan Further Violence Against Palestinians After Night of Lynchings. *Middle East Eye*. A letöltés ideje: 2021. július 25. <https://www.middleeasteye.net/news/israel-palestine-far-right-groups-plan-more-violence>.
- Mbembe, Achille (2003). Necropolitics. *Public Culture*, 15(1), 11–40.
- Michael, Kobi (2007). Military Knowledge and Weak Civilian Control in the Reality of Low Intensity Conflict: The Israeli Case. *Israel Studies*, 12(1), 28–52.
- Muaem, Mazal (2021). Despite Gaza Rockets, Israelis Most Concerned Over Internal Jewish–Arab Rift. *Al Monitor*. A letöltés ideje: 2021. július 15. <https://www.al-monitor.com/originals/2021/05/despite-gaza-rockets-israelis-most-concerned-over-internal-jewish-arab-rift#ixzz6z4ZZzPLl>.
- Nasr, Mohamed M. (2004). Monopolies and the PNA. In Inge Amundsen, George Giacaman és Mushtaq Husain Khan (szerk.), *State Formation in Palestine. Viability and Governance During a Social Transformation* (168–192. o.).
- Nazzal, Amal (2020). YouTube's Violation of Palestinian Digital Rights: What Needs to Be Done. *Al-Shabaka Policy Brief*. A letöltés ideje: 2022. február 28. <https://al-shabaka.org/briefs/youtubes-violation-of-palestinian-digital-rights-what-needs-to-be-done/>.
- Palestine & Praxis* (2021). Open Letter and Call to Action. A letöltés ideje: 2021. július 15. <https://palestineandpraxis.weebly.com/>.
- PCPSR (2020). *Palestinian–Israeli Pulse: A Joint Poll*. Ramallah: PCPRS.
- Palestinian Center for Policy and Survey Research* (2021). Public Opinion Poll No (80). A letöltés ideje: 2022. március 3. <https://www.pcpsr.org/sites/default/files/Poll%2080%20English%20press%20release%20June2021.pdf>.
- Paragi, Beáta (2021). Papíron jól mutat, de a gyakorlatban lehetetlennek tűnik az izraeli–palesztin konfliktus kétállamos rendezése. *QUBIT*

- Paper*. A letöltés ideje: 2022. április 3. <https://qubit.hu/2021/06/04/papiron-jol-mutat-de-a-gyakorlatban-lehetetlennek-tunik-az-izraeli-palesztin-konfliktus-ketallamos-rendezese>.
- Parsons, Nigel (2005). *The Politics of the Palestinian Authority. From Oslo to Al-Aqsa*. London: Routledge.
- Paz-Fuchs, Amir és Ronen, Yael (2017). Integrated or Segregated? Israeli–Palestinian Employment Relations in the Settlements. In Marco Allegra, Ariel Handel és Maggor Erez (szerk.), *Normalizing Occupation: The Politics of Everyday Life in the West Bank Settlements* (172–192. o.).
- Pelham, Nicolas (2012). Gaza’s Tunnel Phenomenon: The Unintended Dynamics of Israel’s Siege. *Journal of Palestine Studies*, 41(4), 6–31.
- Pundak, Ron (2001). From Oslo to Taba: What Went Wrong? *Survival*, 43(3), 31–45.
- Reiter, Yitzhak és Lehrs, Lior (2010). The Sheikh Jarrah Affair: The Strategic Implications of Jewish Settlement in an Arab Neighborhood in East Jerusalem. *Jerusalem Institute for Israeli Studies*. A letöltés ideje: 2021. július 15. https://jerusalemstitute.org.il/wp-content/uploads/2019/06/PUB_sheikhjarrah_eng.pdf.
- Sabbagh-Khoury, Arej (2021). Tracing Settler Colonialism: A Genealogy of a Paradigm in the Sociology of Knowledge Production in Israel. *Politics & Society*. A letöltés ideje: 2022. március 4. <https://doi.org/10.1177/0032329221999906>.
- Salamanca, Omar Jabary, Qato, Mezna, Rabie, Kareem és Samour, Sobhi (2012). Past Is Present: Settler Colonialism in Palestine. *Settler Colonial Studies*, 2(1), 1–8.
- Schulz, Helena Lindholm (2003). *The Palestinian Diaspora*. London: Routledge.
- Seidel, Timothy (2019). Sovereign Bodies, Sovereign States: Settler Colonial Violence and the Visibility of Resistance in Palestine. In Tartir, Alaa és Seidel, Timothy (szerk.), *Palestine and Rule of Power* (47–70. o.).
- Sfard, Michael (2020). *The Israeli Occupation of the West Bank and the Crime of Apartheid: Legal Opinion*. Izrael: Yesh Din.
- Shaver, Benjamin L. és Ziv, Guy (2019). A Near-Consensus: Israel’s Security Establishment and the Two-State Solution. *Survival*, 61(3), 115–138.
- Shikaki, Khalil (2019). The Power Struggle Between Fatah and Hamas Prevents Palestinian Reconciliation and Reunification. *Palestinian Center for Policy & Survey Research*. A letöltés ideje: 2021. július 15. <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep20662.pdf>.

- Sphiegel, Noa és Breiner, Josh (2021). With Hundreds Arrested Police Extend Operation Meant to Quell Jewish–Arab Violence. *The Haaretz*. A letöltés ideje: 2021. július 15. <https://www.haaretz.com/israel-news/premium-with-hundreds-arrested-police-extend-operation-meant-to- quell-jewish-arab-violence-1.9852112>.
- Suleiman, Yasir (2016). *Being Palestinian: Personal Reflections on Palestinian Identity in the Diaspora*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Sulimani-Aidan, Yafit (2020). At-Risk Israeli–Arab Young Adults: Barriers and Resources During the Transition to Adulthood. *Children and Youth Services Review* (199). A letöltés ideje: 2022. március 5. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105517>.
- Szalai Máté (szerk.) (2018). How Do You See the Chances of Peace Efforts Between Israel and Palestine After the American Decision on Jerusalem? *KKI 4:1*, 4. A letöltés ideje: 2021. július 15. https://kki.hu/assets/upload/04_KKI_4_1_ISR_20180223.pdf.
- Tartir, Alaa és Seidel, Timothy (szerk.) (2019). *Palestine and Rule of Power: Local Dissent vs. International Governance*. New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Tartir, Alaa, Dana, Tariq és Seidel, Timothy (szerk.) (2021). *Political Economy of Palestine. Critical, Interdisciplinary, and Decolonial Perspectives*. New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Tawil–Souri, Helga (2012). Digital Occupation: Gaza’s High-Tech Enclosure. *Journal of Palestine Studies*, 41(2), 27–43.
- Telhami, Shibley (2020). Why the Discourse About Palestinian Payments to Prisoners’ Families Is Distorted and Misleading. *Brookings-blog: Order from Chaos*. A letöltés ideje: 2022. március 5. <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/12/07/why-the-discourse-about-palestinian-payments-to-prisoners-families-is-distorted-and-misleading/>.
- The Jerusalem Post* (2021). Use of Drugs, Alcohol Among Israeli Youth Tripled During COVID Crisis. A letöltés ideje: 2021. április 18. <https://www.jpost.com/israel-news/use-of-drugs-alcohol-among-israeli-youth-tripled-during-covid-crisis-665317>.
- The World Bank* (2007). Movement and Access Restrictions in the West Bank: Uncertainty and Inefficiency in the Palestinian Economy. A letöltés ideje: 2021. július 15. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/964061468339036297/pdf/404450GZOWest0Bank0restrictions01PUBLIC1.pdf>.

- Turner, Mandy (2011). Creating 'Partners for Peace': The Palestinian Authority and the International Statebuilding Agenda. *Journal of Intervention and Statebuilding*, 5(1), 1–21.
- United Nations (1948). International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid. G.A. res. 3068 (XXVIII), 28 U.N. GAOR Supp. (No. 30) at 75, U.N. Doc. A/9030 (1974), 1015 U.N.T.S. 243. Entered into Force July 18, 1976. A letöltés ideje: 2022. március 5. https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.10_International%20Convention%20on%20the%20Suppression%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Apartheid.pdf.
- Waxman, Dov és Peleg, Ilan (2020). The Nation-State Law and the Weakening of Israeli Democracy. *Israel Studies*, 25(3), 185–200.
- Winer, Stuart (2020). Virus Crisis Drives 41% Rise in Number of At-Risk Youth Seeking Help. *The Times of Israel*. A letöltés ideje: 2022. március 5. <https://www.timesofisrael.com/virus-crisis-driving-41-rise-in-number-of-at-risk-youth-seeking-help-report/>.
- Wolfe, Patrick (2006). Settler Colonialism and the Elimination of the Native. *Journal of Genocide Research*, 8(4), 387–409.
- Zahzah, Omar (2021). Digital Apartheid: Palestinians Being Silenced on Social Media. *Al Jazeera*. A letöltés ideje: 2021. július 15. <https://www.aljazeera.com/opinions/2021/5/13/social-media-companies-are-trying-to-silence-palestinian-voices>.
- Zonscein, Mairav (2020). Jewish, Israeli Scholars Back African Intellectual Smeared for Israel Criticism. *+972 Magazine*. A letöltés ideje: 2021. július 15. <https://www.972mag.com/achille-mbembe-germany-israel-antisemitism/>.